

Annegriet Wietsma & Stef Scagliola

Liefde in tijden van oorlog

Onze jongens en hun verzwegen kinderen
in de Oost

Boom
Amsterdam

Deze publicatie werd mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het
Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten (www.fondsbjp.nl).

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden van de illustraties te achterhalen. Mocht u desondanks menen dat uw rechten niet zijn gehonoreerd, dan kunt u contact opnemen met Uitgeverij Boom.

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

© 2013 Annegriet Wietsma

Afbeelding omslag: Soldaat Jack van den Brom en Elsje Kauw, 1947

Omslagontwerp: Bart van den Tooren

Foto auteurs: Paul Gies

Zetwerk: CeevanWee

ISBN 978 94 6105 520 0

NUR 680

www.uitgeverijboom.nl

www.oorlogsliefdekind.nl

Inhoud

Inleiding: Een goed bewaard geheim 7

1. Voor koningin en vaderland op oorlogspad 15
 2. De koorts van de oorlog 47
 3. Seks en ons leger 83
 4. Het leger en de liefde 113
 5. De kindjes van plezier 153
 6. Een gesloten boek 179
 7. Het lot van moeders en kinderen 197
8. De volwassen oorlogsliefdekinderen 239
 9. Ooit begint het zoeken 267
 10. Na jaren verenigd... en dan? 303

Ter verantwoording 333

Onze respondenten 337

Verklaring van gebruikte Indonesische woorden 347

Afkortingen 349

Geraadpleegde bronnen 351

Inleiding

Een goed bewaard geheim

*Historische feiten die onbesproken blijven,
verdwijnen uit het collectieve geheugen.*

‘Hoe zat het met seks bij de Nederlandse dienstplichtigen in Indonesië? Het was iets waar, na terugkomst, vrienden graag naar vroegen: deden we aan seks en hoe?’ Zo beschrijft veteraan Piet Scheele van het 4^e Bataljon Regiment Stoottroepen zijn welkom uit Indië. En niet alleen vrienden vroegen ernaar, omdat ze nu wel eens uit de eerste hand wilden horen of de geruchten op waarheid berustten. Ook de Nederlandse meisjes, de verloofdes en toekomstige huwelijkspartners van de uit Indië teruggekeerde manschappen waren razend nieuwsgierig, ondanks de tweestrijd waarin ze verkeerden: ze wilden het weten, maar toch ook weer niet. In dat onbekende land, waar naar verluidt de vrouwen gracieus waren en schaars gekleed, was hun Jan meer dan drie jaar als militair gelegerd geweest. Wat had hij daar uitgespookt? Had hij het met een meisje aangelegd? Of veel erger nog: had hij daar... want het zoemde rond in het kleine Nederland, waar iedereen wel iemand kende die ‘in Indië had gediend’. Op sommige avonden, als zij al in bed lagen, hadden dochters hun ouders wel eens horen fluisteren over een buurjongen of verre neef die een meisje zwanger zou hebben gemaakt. Er werd niet openlijk over gesproken.

De oorlog tussen Nederland en de zichzelf in 1945 onafhankelijk verklaarde kolonie Indonesië speelde zich af tussen 1946 en 1949.

Zo'n 135.000 Nederlandse mannen werden naar Indië gestuurd om het onafhankelijkheidsstreven van de Indonesische nationalisten te bestrijden. Na de pijnlijke soevereiniteitsoverdracht van het grondgebied aan de Republiek Indonesië keerden de laatste troepen huiswaarts. Zo goed en zo kwaad als het ging, probeerden de ontgoochelde manschappen de draad van het gewone leven weer op te pakken. Maar wanneer de Nederlandse meisjes een leuke jongen ontmoetten die in Indië had gediend en de verkering was dik aan, er waren zelfs al trouwplannen, dan móésten zij het weten. Had hij daar een meisje gehad? En de jongeman in kwestie was zo gek nog niet of hij bezwoer haar, met de hand op het hart: er was geen sprake van een meisje geweest, en er liep geen koter van hem rond aan de andere kant van de aardbol. Echt, ze moest hem geloven.

Die hand op het hart waarmee zij het thuisfront geruststelden, was in een flink aantal gevallen een loos gebaar, want inmiddels weten we beter. Er lopen duizenden verzwegen nazaten rond als onbedoeld 'bijproduct' van de onbeschermdeliefde tussen de Nederlandse militairen en hun Indonesische meisjes. Of het nu om bezettingsmachten of om bevrijdingslegers gaat, ze hebben allemaal één ding gemeen: 'de troep' bestaat voornamelijk uit jonge mannen in de bloei van hun leven, die blaken van geslachtsdrift. De intense momenten van doodsangst in het heetst van de strijd, afgewisseld met langere perioden van rust en verveling, leiden beide onmiskenbaar tot een verhoogde seksuele drang. Oorlog, legers en seks horen bij elkaar als jam en roomboter bij wittebrood.

De leeftijd waarop mannen hun hoogste testosterongehalte hebben, ligt tussen de vijftien en vierentwintig, met een piek rond het achttiende levensjaar. De gemiddelde leeftijd van de Nederlandse militairen die naar Indië werden gestuurd, lag in diezelfde bandbreedte. In navolging van het christelijke dogma dat seks voor en buiten het huwelijk een zonde was, werd het verschaffen van condooms in de krijgsmacht door het ministerie van Oorlog verboden. In de levensfase waarin de viriliteit van de man zo'n beetje op zijn hoogst is en zijn zucht naar een uitlaatklep het grootst, werd van de Nederlandse manschappen verlangd dat zij drie tot soms wel vier of vijf jaar celibitair zouden leven. Een onwaarschijnlijk naïeve

veronderstelling. En zo is het inderdaad niet gegaan. Seks en de liefde leidden een bloeiend bestaan tijdens deze dekolonisatieoorlog. En zoals dat in die jaren nu eenmaal ging bij seksuele contacten en liefdesrelaties wanneer er weinig woorden werden vuilgemaakt aan voorzorgsmaatregelen: daaruit komen kinderen voort.

Daar praatte je niet over

De Indië-veteranen zijn nu dik over de tachtig, als ze nog leven. In de afgelopen decennia vonden en vinden tot op de dag van vandaag reünies plaats, op boerderijen, in tuinen van de Achterhoek of Krabbendijke, in achterzaaltjes van de Veluwe tot Roermond. Het aantal aanwezigen dunt met de tijd uit, maar of ze nu bij de Friese Palmboomdivisie dienden of het Limburgse 2-13 RI, het 13e Regiment Infanterie, ze hebben het nodig elkaar te zien, om herinneringen op te halen, foto's uit te wisselen, samen te lachen, een minuut stilte te betrachten voor gevallen kameraden. Ze hebben lief en leed gedeeld, er zijn vriendschappen voor het leven gesmeed. Het is de enige plek waar zij hun wonden kunnen likken.

Als het maar enigszins kan, gaan de echtgenotes mee. Het is gezellig, er is een koffiebuffet of Indische rijsttafel en als er aan het eind een borreltje wordt geschonken, worden de mannen loslippiger. Op zo'n bijeenkomst horen de vrouwen tenminste nog eens wat, thuis is hij over zijn Indië-tijd zo gesloten als een bus. Ze luis-teren naar hun verhalen over hoe een strijdmakker te grazen werd genomen met jeukpoeder in zijn ondergoed, welke Chinees de lekkerste nasi had en hoe ze op zwijnenjacht gingen. Maar de liefde is taboe. Met de echtgenotes aan hun zijde kijken de veteranen wel uit om te snoeven over amoureuze escapades, laat staan dat ze toespeelingen maken op baboes met dikke buiken. Die herinneringen worden zelfs niet gedeeld in de schaarse momenten dat de oudgedienden écht onder elkaar zijn. De dure eed die zij gezworen hebben, dat ze nimmer zouden praten over de soms gruwelijke uitwassen waar ze getuige van waren geweest of zelf aan hadden deelgenomen, geldt onuitgesproken ook voor deze andere aangelegenheid. Ze hebben immers zonder pardon hun meisjes van toen

en hun kinderen de rug toegekeerd. Ze weten het wel van elkaar, maar waarom zouden ze het aanroeren? Je verandert er niks mee, gebeurd is gebeurd. Het is een gesloten boek.

Een blinde vlek

Het geheim van de Indië-veteranen is wonderlijk genoeg al die jaren onaangeroerd gebleven. Het bestaan van zoveel kinderen is zestig jaar lang een blinde vlek geweest. In de vele onderzoeken naar het Nederlandse militaire ingrijpen is de aandacht vooral uitgegaan naar de legitimiteit van die oorlog of naar vermeende oorlogsmisdaden en alles wat daarmee samenhangt. Nooit ging het over de vrouwen met wie onze militairen de liefde bedreven en de zwangerschappen die daaruit voortkwamen. De veteranen hebben er nooit uit zichzelf over gesproken, en niemand heeft ernaar gevraagd.

De kinderen van toen zijn nu boven de zestig. Hoe kan het dat zij zo effectief zijn weggemoffeld uit ons historisch besef? En waarom hebben zij nooit zelf van zich laten horen? Heel af en toe was er een glimp te bespeuren van hun bestaan. Een manuscript over een vakantiereis in Indonesië waar de auteur een kind van een onbekende Nederlandse vader tegen het lijf liep. Een dochter die via het televisieprogramma *Spoorloos* een oproep deed naar haar vader. Dat het om militairen ging, werd slechts terloops gemeld, alsof het een toevallige bijkomstigheid was. Naar nu blijkt, betreft het geen incidenten. Het kwam zelfs zo veelvuldig voor dat het bijna als ‘collateral damage’ van de dekolonisatieoorlog beschouwd kan worden. Het moet om vele duizenden Nederlands-Indonesische kinderen gaan.

Oorlogsliefdekind

Begin 2004 namen wij, Annegriet Wietsma, Stef Scagliola en Jean Hellwig, het initiatief om een documentaire te maken over de Nederlandse militairen en hun verzwegen kinderen in de Oost. Aanvankelijk kregen we nul op het rekest in onze zoektocht naar financiering en het plan belandde in de ijskast, totdat we eind 2008 een

nieuwe mogelijkheid zagen en kregen via de subsidieregeling Erfgoed van de Oorlog van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Dit werd het begin van het project Oorlogsliefdekind.

Ondertussen realiseerden we ons dat het vinden van veteranen die hun verhaal zouden durven vertellen, zoeken naar een speld in een hooiberg zou worden. Immers, niemand heeft op het voorhoofd geschreven staan: 'Ik heb als militair een kind in Indië verwekt.' Gezien de lange periode van zwijgzaamheid zouden we niet hoeven rekenen op spontane ontboezemingen. In de hoop mensen over te halen contact met ons op te nemen startten we in 2009 de website Oorlogsliefdekind.nl, waarop de betrokkenen, desnoods anoniem, hun verhaal konden doen en, indien gewenst, een zoektocht konden starten: de veteranen, de kinderen zelf, eventuele Nederlandse halfbroers en -zussen, misschien zelfs moeders. De start van het project Oorlogsliefdekind maakte veel los, mede door de naam zelf. 'Eindelijk de term on-echt kind en bastaard overboord. Ik ben een *oorlogsliefdekind*, een kind uit liefde ontstaan in tijden van oorlog!' schreef Trees Presser op Oorlogsliefdekind.nl, en Andrea van 't Oostende liet weten: 'Ik vind Oorlogsliefdekind een hele mooie naam. Ik vind het ontroerend, het geeft me een plek.' Een derde reactie: 'Alleen al de benaming oorlogsliefdekind in plaats van bastaard! Mensen die lang "niet bestonden" krijgen nu een gezicht.'

Mede dankzij de landelijke media-aandacht voor de website na de lancering op de Tong Tong Fair, de grote jaarlijkse Indische cultuurmarkt in Den Haag, stroomden de zoektochten binnen. De uitzending van de documentaire *Tuan Papa* bij *Andere Tijden* in juli 2010 en het crossmediale project in samenwerking met de Sectie Geschiedenis van de NTR en VPRO alsmede de publiciteit daaromheen deden de rest. Vandaag de dag staan er honderden oproepen en zoektochten op de website en hebben we tientallen persoonlijke verhalen verzameld. We hebben diepte-interviews gehouden met kinderen, vaders, halfbroers en -zussen en moeders, zowel in Nederland als in Indonesië. We hebben telefonische interviews gehouden, gesprekken gevoerd onder vier ogen met bejaarde

veteranen in anonieme stationsrestaurants en hotelkamers omdat 'de familie het niet mocht weten', we kwamen terecht in rijtjeswoningen, villa's en rieten hutjes in Indonesië waar de regen door het bladerdak naar binnen stroomde.

Zelden verliep een gesprek zonder emoties, er vloeiden regelmatig tranen. Er waren volwassenen voor wie het als een coming-out voelde om hun verhaal voor het eerst te vertellen, vaders vol wroeging en onmacht – 'Wat konden we anders?' – , licht ongemakkelijk maar eerlijk over seksualiteit en het door hen verwekte kind; halfbroers en -zussen, geschokt door een bekentenis van hun vader of door het vinden van een fotootje in zijn oude legerkist, zorgvuldig bewaard op zolder, tijdens het opruimen van het ouderlijk huis: vader met zijn arm geslagen om een donker meisje met een blonde baby. De eerste ontdekking van een onvermoed geheim.

De mensen die wij gesproken hebben, vormen slechts het topje van de ijsberg. Nog steeds melden zich zoekers op de website en voegen wij levensverhalen toe. Aangezien de website nu nog alleen in het Nederlands en Engels beschikbaar is, zal het aantal reacties verveelvoudigen op het moment dat Oorlogsliefdekind.nl ook voor Indonesisch taligen toegankelijk is. Desondanks hebben we genoeg informatie verzameld om onze koloniale geschiedschrijving aan te vullen. Indië, oorlog, militairen, seks, liefde, lokale meisjes en kinderen vormen de ingrediënten. Wij zijn al onze gesprekspartners dank verschuldigd voor hun openheid over een onderwerp dat met zoveel taboes en pijn omgeven is. Wij kregen toegang tot geboorteaktes, doopbewijzen, persoonlijke documenten, foto's, brieven en dagboeken. Andere informatiebronnen waren veteranenwebsites, dagboeken, fotoalbums, romans, documenten en krantenartikelen, hoogbejaarde zusters en broeders en beheerders van weeshuizen in Indonesië, en de interviewprojecten van het Veteraneninstituut en het KITLV. Er zijn nog genoeg mensen in leven van wie we weten dat ze tipjes van de sluier zouden kunnen oplichten, maar die niet benaderd willen worden omdat het onderwerp te gevoelig ligt: Indische tantes, familieleden van de moeders of de moeders zelf, vaders die hun echtgenotes geen verdriet willen aandoen, veteranen die geen verklikker willen spelen. Vele betrokkenen zullen hun ge-

heimen mee het graf in nemen. De schaamte en het verdriet zijn enorm. Het zijn persoonlijke drama's die misschien ooit nog, bij leven en welzijn, opgelost of bijgelegd kunnen worden.

Dankzij alle individuele levensverhalen en onthullingen hebben we dit onontgonnen terrein voor het eerst kunnen verkennen. Met behulp van deze verhalen konden we in archieven gericht gaan zoeken naar 'verborgen informatie'. Voor veel lezers is een notenapparaat storend. Anderen daarentegen zijn benieuwd naar de bronnen. In de uitgave van dit boek is het notenapparaat weggelaten. Lezers van dit boek kunnen het notenapparaat inzien en downloaden via de website www.oorlogsliefdekind.nl. Het e-boek is wel voorzien van een uitgebreid notenapparaat.

We zullen in dit boek vaak het woord 'oorlogsliefdekind' hanteleren waar het gaat om deze Nederlands-Indonesische soldatenkinderen, ook al is niet ieder van hen in liefde verwekt of uit liefde geboren, en zijn vrouwen net zo goed bezwangerd in kortstondige opwellingen van lust of tijdens de betaalde liefde. Er is ons tevens een geval bekend van een kind dat voortkwam uit een verkrachting, ook al is onze indruk dat verkrachting niet op grote schaal en zeker niet als 'oorlogsmisdaad' heeft plaatsgevonden.

We nemen de lezer mee in de aangrijpende verhalen van de soldatenkinderen, van hun moeders en hun verwekkers, over seks en het leger in Indië, liefde en verlangen, wanhopige zoektochten en teleurstellende afwijzingen, en ontknopingen waarbij hoogbejaarde veteranen hun bejaarde oorlogsliefdekind in de armen sluiten.

Annegriet Wietsma en Stef Scagliola, november 2013